

Kdo na naše místo?

(Několik úvah o budoucnosti
Terezínské iniciativy)

Již necelých téměř šest roků existuje sdružení bývalých vězňů terezínského ghetta, které jsme v roce 1990 nazvali Terezínskou iniciativou. Jistě si ještě pamatujeme, jak si tehdy bezprostředně po sametové revoluci každý z nás uvědomoval, co dlužíme obětem nacistického vraždění. Potřeba splatit co nejdříve a co nejlépe dluhy z uplynulého období, kdy události židovské genocidy byly záměrně zatajovány a zkreslovány, vyvstala tedy náhle před námi. Od této doby se scházíme pravidelně jednou do roka na sněmu mezinárodního sdružení, skládáme účty z vykonané práce a plánujeme další úlohy pro příští období. Přehledy splněných úkolů, které se každoročně zveřejňují, svědčí o tom, že Terezínská iniciativa své programy dosud plní. Je to však důvod pro skutečné sebeuspokojení? Můžeme si být jisti, že tomu tak bude po dlouhou dobu?

Každým rokem cítíme, že stáří na nás tíživěji doléhá. Řady bývalých vězňů řídnu a ubývá sil i těm, kdo se dosud obětavě věnovali práci v našem sdružení. Skutečnost, že našim hlavním cílem bylo usilovat o to, aby památka židovských obětí nacistických zločinů nebyla zapomenuta, mohla být v pravém slova smyslu realizována až po listopadu 1989. Proto je na tomto úseku ještě co dohánět.

Terezínská iniciativa a její nadace usilovaly sice dosti úspěšně o zaplnění mezer v českém historickém bádání o holocaustu, v publikování a projednání výsledků těchto prací, musely však především dohánět a poznávat to, co historici a pedagogové v zahraničí po desetiletí na tomto poli vykonali. S velkým opožděním vzniklo tak první muzeum terezínského ghetta, po dlouhé době se mohli naši vědečtí pracovníci scházet se zahraničními. Problematika holocaustu a nacistické persekuce vůbec se dostává jen pozvolna do povědomí českého obyvatelstva, zejména mladých. Jen postupně

Mezinárodní terezínské sdružení

TEREZÍNSKÁ INICIATIVA

zve své členy, bývalé vězně v Terezíně a Lodži

na sněm TEREZÍNSKÉ INICIATIVY,
který se koná dne 14. listopadu 1996 v 10.00 hod.

v Národním domě v Raisově sále
(Nám. Míru 9, Praha 2 - Královské Vinohrady)

se daří zaplnit mezery v literatuře šoa České republiky. Víme, že hlavní cesta, jak zaujmout mladou generaci, žáky a studenty, pro tuto kapitolu národních dějin vede přes učitele dějepisu, vlastivědy, politiky, náboženství atd. To je dílo časově náročné, pro naši generaci jen částečně proveditelné. Náleží však bezesporu k předním úkolům Terezínské iniciativy, neboť připomínání osudů desetitisíců židovských občanů této země patří do historického povědomí jejího obyvatelstva. Nejde však pouze o zprostředkování znalostí o holocaustu, ale o poznání, co znamená přímo pro jednotlivce, rodinu a společnost. Likvidace Židů má varovat příští pokolení, ukázat, že plány na vysídlení Židů z celé Evropy vedly až k průmyslově organizované genocidě a byly předstupněm pro likvidaci dalších národů. Cestou démonizace jedné skupiny obyvatelstva byly rozbity schopnosti integrace, zničena tolerance mezi různými národnostmi, záměrně popírány mechanismy asimilace a emancipace. Nestačí tedy pouhé sdělování faktů v historickém sledu, nýbrž je třeba

propracovat znalosti o širších souvislostech rasismu, jenž neguje jednotu lidstva a prohlašuje cizí rasu za zvláštní druh.

Soustavný historický výzkum koncentračního tábora zvaného terezínské ghetto, sbírání vzpomínek přeživších židovských obětí, budování muzea ghetta, jakož i bohaté zkušenosti z pedagogické práce mezi učiteli a studujícími atd., přinesly mnoho poznatků pro další práci Terezínské iniciativy. Ukázaly nejen na další náměty pro činnost sdružení, ale upozornily také na meze naší práce. Zásadní mez je - jak již bylo uvedeno - dána především přirozeným odchodem generace časových svědků holocaustu. Úbytkem jejich fyzické i duševní kapacity, nedostatkem odborných kádrů pro konkrétní úkoly. Rozbor těchto okolností nás pochopitelně přivede k hledání způsobů řešení a zachování kontinuity Terezínské iniciativy:

Před námi stojí otázka, kdo se po nás ujme úkolů sdružení. Přitom samozřejmě předpokládáme, že úkoly T.I. budou pokračování na 2. straně

pokračování z 1. strany

nadále existovat, i když odchodem přímých svědků holocaustu svůj charakter zřejmě postupně změní.

Částečným doplněním řad členstva může být přijetí rodinných příslušníků obětí holocaustu. Dosavadní zkušenosti ovšem naznačují, že z tzv. druhé generace získá sdružení pouze omezené množství aktivních spolupracovníků. Z tohoto důvodu chceme tomuto sněmu navrhnout, aby změnil stanovy a umožnil tak členství sympatizujícím lidem, např. těm, kdo nám již dlouhou dobu pomáhají při různých výzkumech, při kulturních akcích atd., tedy těm, kteří svou činností přispívají k uskutečnění cílů sdružení. Postupem času není asi vyloučeno, že Tereziánská iniciativa změní dále svou tvář, že se stane společností pro zachování památky ghetta a jeho obětí, sdružením pro zachování kulturního a historického dědictví tohoto nuceného společenství.

To jsou ovšem úvahy poněkud předčasné. Nenastala dosud doba pro úplné předání štafety, neboť naše generace přeživších obětí má ještě úkoly, které musí sama zvládnout, i když se tak děje s vypětím sil. Čas pro pozvolné předávání funkcí však už přišel, a chceme-li, aby Tereziánská iniciativa splnila cíle, pro které jsme ji založili, musí "výměna stráží" stát na jednom z prvních míst našeho snažení.

Hanuš Schimmerling

TEREZIÁNSKÁ INICIATIVA SLAVNOSTNÍ KONCERT

k 55. výročí vzniku tereziánského ghetta

Program:

Úvodní projev: *Hanuš Schimmerling*
předseda Tereziánské iniciativy

Wolfgang Amadeus MOZART
(1756-1791)

Adagio, Allegro a Adagio f-moll
pro varhany, KV 594

Ernst BLOCH
(1880-1959)

Nigun, Baal Schem
pro housle a varhany

Karel REINER
(1910-1979)

Preludium Nr.2
pro varhany (1964)

Max BRUCH
(1838-1920)

Kol Nidrei, op. 47
Adagio pro violoncello a varhany

prestávka

David POPPER
(1843-1913)

Smyčkový kvartet, op. 74
Allegro moderato, ma non troppo
Allegro vivace
Adagio. Grave
Allegro vivace

Felix MENDELSSOHN-BARTHOLDY *Sonáta B Dur pro varhany, op. 65*
(1809-1847)

Allegro con brio
Andante religioso
Allegretto
Allegro maestoso e vivace

Účinkují:

Josef Popelka - varhany
Jan Mráček - housle
Jiří Hošek - violoncello
Libor Kaňka - housle
Marek Jiříček - viola

neděle 24. listopadu 1996, v 18.30
Lichtenštejnský palác / Sál B. Martinů

S MYŠLENKOU NA BUDOUCNOST

Návrh našemu sněmu

Členská základna Tereziánské iniciativy se stále snižuje a s tím i počet aktivně spolupracujících členů. Důvod je všeobecně znám: zvyšující se věk a zhoršující se zdravotní stav. Ani přijímání nových členů z řad 2. generace a jejich aktivní spolupráce nevytvářejí příznivé podmínky pro činnost Tereziánské iniciativy.

Přitom o aktivní spolupráci s Tereziánskou iniciativou jeví zájem lidé, kterým je jejich profesí, výchovou nebo názory blízké poslání Tereziánské iniciativy a mají i zájem o členství v Tereziánské iniciativě. Ani oni, ani

jejich rodinní příslušníci však nebyli tereziánskými vězni a jejich členství neumožňují platné stanovy - článek 3 odstavec 3 stanov.

Znění platných stanov:

Čl.3
Členství

1) Členství ve Sdružení je kolektivní i individuální.

2) Kolektivním členem se mohou stát organizace bývalých tereziánských vězňů a jejich rodinných příslušníků.

3) Členem Sdružení se může stát bývalý vězeň tereziánského ghetta

a jeho rodinný příslušník individuálním členstvím nebo členstvím v některé organizaci bývalých vězňů tereziánského, případně i jiného ghetta.

Členy přijímá předsednictvo Sdružení.

Navrhovaná změna stanov:

Čl.3
Členství

1) Text beze změny
2) Text beze změny
3) Individuálními členy se mohou stát bývalí vězňové tereziánského ghetta a jejich rodinní příslušníci, členové některých organizací bývalých vězňů tereziánského, případně i jiného ghetta, nebo ti, kteří svou činností přispívají k uskutečňování cílů Sdružení. Členy přijímá předsednictvo Sdružení.

Eva Kučerová

Zpráva o činnosti sociální komise Tereziánské iniciativy

Sociální komise pokračovala i v tomto roce ve své činnosti, t.j. udržování telefonických kontaktů s našimi osamělými členy vysokého věku, i provádění návštěv v jejich domácnostech dle potřeby. Navštěvujeme také naše členy žijící v domovech důchodců, domech s pečovatelskou službou a léčebnách pro dlouhodobě nemocné i v jiných zařízeních ústavního typu. To ovšem předpokládá, že o takto žijících členech víme.

Sociální komise přispívá dále na obědy, které odebírají naši členové z různých jídelen, nebo jim jsou dováženy pečovatelskou službou, pokud o tento příspěvek požádají. V letošním roce činí příspěvek na jeden oběd 7,- Kč, aby se zhruba vyrovnal rozdíl v ceně obědů, na které připláčí Židovská obec v Praze ve svém košer restaurantu. O tento příspěvek letos požádalo 5 členů z různých lokalit.

V Praze a Brně, kde je péče prováděná ŽO nejintenzivnější, jsou různé služby poskytovány i těm našim členům, kteří nejsou registrováni v ŽO. Jedná se hlavně o úklidové služby, doprovod k lékaři, účast na výletech a zájezdech, pořádaných soc. odd. ŽO v Praze, cvičení

pro seniory nebo návštěvy klubu pro seniory, který se schází pravidelně v Maislově ulici. Pokud jim tyto služby ŽO poskytuje bezplatně, doporučujeme členům TI, kteří nejsou zároveň v ŽO, aby přispěli finančním darem sociálnímu oddělení.

Předsedkyně soc. komise TI dochází 1x týdně do Penzionu Ch. Jordana, kde vede kroužek trénování paměti a rehabilitačního cvičení, který se těší značné oblibě. Společné setkání členů soc. komise TI z Prahy a ostatních měst plánujeme počátkem října.

Na základě návštěvy předsedkyně soc. komise TI v Zentralwohlfahrtstelle der Juden in Deutschland poskytl sociální oddělení této instituce v letošním roce bezplatnou rekreaci v lázeňském městě Bad Kissingen 20 členům ŽO+TI v pěti turnusech mimo letní období.

Ačkoliv několik žádostí FŽO v ČR adresovaných Claims Conference na výstavbu domova důchodců pro přeživší holocaust bylo doposud vždy zamítnuto, byli jsme opět vyzváni p. Karlem Brožíkem, zástupcem Claims Conference pro Evropu, abychom znovu požádali o finan-

ční pomoc pro sociální péči o členy TI nezávisle na FŽO. Žádali jsme o příspěvky na placenou domácí ošetrovatelskou péči, na drahé zahraniční léky, na nákup automobilu pro těžce tělesně postižené, na částečnou úhradu stále se zdražujících ortopedických a kompenzačních pomůcek, které nehradí zdravotní pojišťovny, apod. Náš požadavek byl vyčíslen na 2,5 mil. Kč a má být v New Yorku projednán na podzim za účasti p. Brožíka.

Od našeho sociálního šetření z roku 1993 již uběhly více než tři roky, a údaje, které máme od našich členů k dispozici, již neodpovídají realitě. Chceme proto vyhotovit nový seznam našich členů nad 65 nebo 70 let a obrátit se na ně znovu s dotazy o jejich zdravotní a sociální situaci. Členové sociální komise TI navštíví postupně ty nejstarší, abychom získali nový přehled o jejich potřebách. Ten se stane podkladem pro formulování koncepce další činnosti soc. komise a pro zpracování reálného rozpočtu z event. získaných peněz pro naši konkrétní práci.

Dr. V. Schimmerlingová

Členové se mohou o pomoc hlásit sociálním referentkám a předsedkyni soc. komise na tyto adresy a telefonní čísla:

Praha:

Ruth Götzová
Podjavorinské 1601/8, Praha 4 - Chodov, 149 00
tel. 02/791 25 98

Marta Kášová
Strojnická 25, Praha 7, 170 00
tel. 02/80 07 68

Johanna Hušková
Husitská 30, Praha 3, 130 00
tel. 02/24 22 16 97

Květa Trachtová
Solidarity 87/2779, Praha 10, 100 00
tel. 02/781 81 10

Věra Schimmerlingová
Mirovická 1097/24, Praha 8 - Kobylisy, 182 00
tel. 02/68 82 23 20

Brno a okolí:

Antonie Militká
ŽO Brno, Tř. kpt. Jaroše 3, Brno, 600 00
tel. 05/42 21 57 10

České Budějovice a okolí:

Luisa Herrmannová
Budivojova 21, České Budějovice, 370 04
tel. 038/32 153

Plzeň:

Hana Herzová
Čechova 20, Plzeň, 320 28
tel. 019/27 55 06

Pardubice:

Eliška Levinská
Pichlova 1338, Pardubice, 530 02
tel. 040/631 00 73

Hradec Králové:

Ilona Janová
SNP 632, Hradec Králové, 500 00
tel. 049/42 731

Olomouc:

Edita Šťastná
Jílová 6, Olomouc, 770 00
tel. 068/54 15 777

Vlašim a okolí:

MUDr. Petr Riesel
Obora 669, Vlašim, 258 01
tel. 0303/42 287

Kladno a okolí:

MUDr. Kosák
Podlešínská 11, Praha 6, 160 00
tel. 02/302 10 75
(Pracuje v nemocnici na Kladně)

TEREZÍNSKÁ PAMĚTNÍ KNIHA

Václav Havel

převzal Terezínskou pamětní knihu

Předmluvu k Terezínské pamětní knize napsal Václav Havel a jemu také editoři předali 6. března 1994 na Pražském hradě za přítomnosti mnoha novinářů první vytištěný exemplář. Delegation editorů, kterou uvedl předseda Nadace Terezínská iniciativa F. Kolmer, poděkovala V. Havlovi za jeho pochopení pro poslání, které si Terezínská iniciativa předsevzala, za všechnu pomoc, kterou jí poskytl svou prezidentskou a lidskou autoritou, počínaje květnem 1990, kdy osobně zasáhl, aby se budova policejního muzea v Terezíně mohla přeměnit v Muzeum terezínského ghetta. V. Havel ocenil aktuální význam Terezínské pamětní knihy a řekl také, že účast německé vlády na financování této edice chápe jako výraz určité německé sebereflexe.

Akademie věd a Terezínská pamětní kniha

K prezentaci podílů Akademie věd České republiky na vzniku Terezínské

pamětní knihy se konala 25. června tisková konference, které se zúčastnil předseda Akademie věd prof. Rudolf Zahradník a její místopředsedkyně doc. Helena Illnerová, která je dcerou Karla Laguse.

Zástupce ředitele Ústavu teorie informace a automatizace dr. Milan Mareš uvedl, že účelem konference je pojednat o odborných informatických i historických problémech a obecných souvislostech vzniku této unikátní publikace. Předseda Nadace Terezínská iniciativa prof. Felix Kolmer poděkoval za pomoc, kterou ústav Akademie věd poskytl při její tvorbě. Prof. Zahradník zdůraznil aktuální význam díla a účast Akademie věd na něm označil za plnění jejího morálního imperativu. Základní informaci o postupu prací na počítačové základně podal inž. Zdeněk Schindler. O genezi Terezínské pamětní knihy a o kolektivu, který ji zpracoval, hovořila Margita Kárná a na četné otázky novinářů odpověděl Miroslav Kárný.

Prezentace Terezínské pamětní knihy ve Frankfurtu

Frankfurtský Institut Fritze Bauera spolu s Německo-českou společností uspořádaly 8. května 1996 v Obecním centru Židovské obce ve Frankfurtu nad Mohanem shromáždění k prezentaci Terezínské pamětní knihy. Význam jejího vydání a aktivity Terezínské iniciativy ocenili předsedkyně Rady Židovské obce Truda Simonsohnová, prezident Německo-české společnosti ve Frankfurtu, dr. Joachim von Harbou, ředitel Institutu Hanno Loewy Fritz Bauer a jménem českého velvyslance jeho poradce prof. Tomáš Kosta.

Přednášku o historii Terezína přednesl M. Kárný. Hovořil o genezi Terezínské pamětní knihy a o přípravě jejího třetího dílu, který bude věnován osudům německých židů v Terezíně. Odpovídal rovněž na četné dotazy, které vzešly z řad více než 200 přítomných.

Prezentace Terezínské pamětní knihy nalezla svůj ohlas ve Frankfurter Rundschau, Frankfurter Allgemeine Zeitung i v Allgemeine jüdische Wochenzeitung.

OPRAVY A DOPLŇKY K TEREZÍNSKÉ PAMĚTNÍ KNIZE

Vyzvali jsme všechny ty, kteří si zakoupili Terezínskou pamětní knihu, aby nám poslali své připomínky a to nejen k uspořádání celé knihy, ale k jednotlivým jejím údajům. Vysvětlili jsme, že jsme pracovali s mnoha prameny, a že se jednotlivá data vždy neshodovala. Již dříve, když jsme uveřejnili seznam přeživších terezínských dětí z východních transportů, se přihlásilo mnoho lidí, kteří nám svými informacemi pomohli k doplnění a upřesnění dat. A to se týkalo vlastně jenom zlomku všech bývalých vězňů. Nyní šlo o údaje o 81 397 lidech, očekávali jsme tedy - přes naši snahu o maximální přesnost - velice mnoho připomínek. Na adresu Nadace Terezínské iniciativy došlo k pamětní knize mnoho dopisů, kon-

krétních připomínek k jednotlivým osobám však je méně než sto. Připomínky jsou různé: U převodu křestních jmen z němčiny jsme vždy ne zvolili to pravé jméno, Jana byla vlastně Hana, Hanuš byl Jan, Alžběta Eliška (anebo naopak). Někteří nám sdělili své poválečné jméno nebo poválečná jména svých rodičů. Nesprávných dat narození je minimálně, někdy šlo o pouhý překlep při přípravě textu, jindy o chybu v pramenech. V jednom případě nám matka sdělila ještě dříve, než vzala knihu do ruky, že datum narození jejího syna je falešné. Její syn byl počat a narozen v Terezíně. Takový delikt se trestal zařazením do nejbližšího deportačního transportu do Osvětimi. V táborové evidenci jí poradili, aby datum narození bylo posunuto na dobu, kdy velitel tábora Burger půjde na dovolenou, že snad tento případ porodu projde. Vyšlo to. Je řada doplňků k místu osvobození, které se v pramenech

často neuvádělo. V knize jsme se tedy museli spokojit se záznamem o posledním nám známém místě věznění, jak jsme už v předmluvě knihy zdůraznili. V knize byli čtyři lidé vedeni mezi těmi, kteří se dožili osvobození, ačkoli zahynuli, u čtyř jiných došlo k omylu opačnému. V každém z těchto případů jsme zkoumali, z kterého pramenu jsme chybný údaj převzali. Máme v úmyslu, až zpracujeme všechny připomínky, které jsme už dostali a které ještě dostaneme, zveřejnit v tomto zpravodaji, případně jiným způsobem, jejich přehled. Kromě toho každou sebemenší opravu či doplněk zaneseme do naší databáze a přeneseme do druhého vydání Terezínské pamětní knihy, pokud by k němu došlo. Ke čtenářům Terezínské pamětní knihy se už dostalo více než tisíc jejích výtisků. Prosíme všechny, aby nám i nadále posílali své připomínky a doplňky.

Margita Kárná

ANGLICKÝ PRŮVODCE K TEREZÍNSKÉ PAMĚTNÍ KNIZE

Původně se předpokládalo, že Nadace Tereziánská iniciativa vydá českou verzi Tereziánské pamětní knihy a francouzská Nadace Beate Klarsfeldové její anglickou verzi. Později Serge Klarsfeld uvedl řadu důvodů, proč by postačilo vydat pro čtenáře, který neovládá český jazyk, anglického průvodce, s jehož pomocí by mohl českou verzi Tereziánské pamětní knihy číst a používat. Tento průvodce nyní vychází. Vydala jej Nadace Tereziánská iniciativa v nakladatelství Melantrich, překlady českých textů do angličtiny uhradil finanční příspěvek Serge Klarsfelda. Redaktorem této publikace je Toman Brod, překladatelka Dana Kaczérová.

Do tohoto průvodce jsou zařazeny předmluvy Václava Havla a Serge Klarsfelda, historický úvod Genocida českých židů

Miroslava Kárného, kapitoly vysvětlující podrobně vznik, strukturu a použití knihy, přičemž vždy je pamatováno na čtenáře, který neumí česky. Připojeny jsou tedy vysvětlivky českých slov objevujících se v záznamu transportů a jednotlivých osob, slovník rodných jmen apod. Zařazena je celá dokumentační příloha se seznamem transportů a grafy charakterizující bilanci života a smrti tereziánských vězňů.

Prodejní cena průvodce je 150,- Kč, členové Tereziánské iniciativy ji mohou objednat nebo přímo zakoupit za sníženou cenu 120,- Kč v sekretariátu Nadace Tereziánská iniciativa v Praze 1, Dlouhá třída 37, PSČ 110 00 nebo v sekretariátu Tereziánské iniciativy v Praze 1, Maiselova 18, 110 00.

OHLASY

na Tereziánskou pamětní knihu v tisku

Lidové noviny 14.3.1996

Dva svazky Tereziánské pamětní knihy jsou příspěvkem k takto reflektovanému životu: životu nesamozřejmému, věčně zpochybovanému násilím, předsudky, fanatismem. Jsou knihou o nezapomnění. Poselstvím mrtvých živým, varováním umučených, jaká cena se platí za nerozhodnost v boji se zlem.

Leo Pavlát

Právo 6.5.1996

I s odstupem více než padesát let čteme s mrazením v zádech jména tisíců, které prošly Terezínem. Strohý seznam jmen se základními životními daty, jaká jsme zvykli číst na hřbitovech, podává průkaznější svědectví než nejrozsáhlejší historické studie.

Miloslav Martinek

Zemské noviny 9.5.1996

V seznamech nacházíme i známé umělecké osobnosti, dirigenta Karla Ančerla, zpěváka Karla Bermána, scénografa Františka Zelenku, režiséra Gustava Schorsche, spisovatele Norberta Frýda atp. Ale především tu jsou nekonečné zástupy obyčejných lidí, jejichž touhou byl běžný, obyčejný život. Mezi nimi jsou jistě i protagonisté Krásovy dětské opery o Brundibárovi, malý autor veršiků o motýlech, kteří v Terezíně nežijí, chlapec, který nakreslil tak nedětský motiv, jakým je převoz mrtvých po ulici ghetta, a jistě i dívka "půvabná jak Šulamit", již Jaroslav Seifert věnoval vzpomínku v básni o malé Hendele... Jak jsme šťastní my, kteří můžeme v seznamech hledat nanejvýš své přátele a známé, a ne rodiče a sourozence!

Jiří Ješ

Dnes 25.4.1996

Drtivými kapitolami Tereziánské pamětní knihy jsou přesné záznamy o jednotlivých transportech. Pro představu - z úvodního transportu zahynulo 976 lidí a osvobození se dožilo 24 osob... Jen rejstřík Tereziánské pamětní knihy, tak důležitý pro vyhledávání jednotlivých jmen, má dvě stě stran a je údajně nejrozsáhlejším rejstříkem, který kdy byl pro českou publikaci připraven.

Josef Chuchma

Telegraf 12.4.1996

Konec dvacátého století je v dohlednu. Nastává čas bilančování. K největším pasívům vedle dvou světových válek a totalitních režimů patří holocaust. Ve světové populaci ještě žijí pamětníci nejzvrhlejších činů, kterých kdy byl člověk schopen. Knihy o holocaustu nepatří k vyhledávané literatuře... Návratům do minulosti se však přesto nevyhneme, protože je se současností a budoucností rozmanitě propojena.

Josef Kůstka

Svobodné slovo 1.3.1996

Knihy svědomí. Nadace Tereziánská iniciativa vydala v nakladatelství Melantrich tolik potřebnou knihu, která dokumentuje jednu z nejčernějších kapitol historie - vyvraždění židovské komunity. Je příznačné, že tato kronika genocidy českých židů mohla vyjít teprve po půlstoletí, předchozí režim neměl zájem, aby právě osud této naší komunity byl zvláště vyzdvihován.

Richard Seemann

Prager Zeitung 23.5.1996

Seit Jahrtausenden werden zur Erinnerung an Heldentaten Denkmäler aus Stein und Metall errichtet, deren Kehrseite oft der überflüssige Tod unzähliger Menschen war. Mit diesem Buch wurde ein Mahnmal geschaffen, das nur der Opfer und ihrer etwaigen Heldentaten gedenkt, die meist verborgen blieben. Auch wenn es nicht aus haltbarem Stoff geschaffen ist, wird es, mit den Worten des Dichters "aere perennis" - haltbarer als Metall sein.

Bedřich Blasko

Roš Chodeš duben 1996

Kdyby se svět v téhle vteřině rozplynul a zůstala po něm tmavá jáma v nekonečném prostoru, přál bych si, aby se zachovala tato kniha, kniha jmen, úmrtních dat, jejichž stínem jsou data narození. Je to kniha našeho času, našeho věku, našeho trápení, našeho osudu. Tereziánská pamětní kniha vrací jména mrtvým i živým, Je to kniha knih, dodatek k bibli. Je to nádherná, mrazivá, důležitá kniha. Mám před sebou oba dva svazky, dílo oddaných, vytrvalých a pilných, inspirovaných. Dívám se na jména svých bližních i neznámých, a chvěju se a pláču.

Arnošt Lustig

Z NOVÝCH KNIH

Malá pevnost 1940-1945

K nové stálé expozici v Malé pevnosti připravili Miroslava Benešová, Vojtěch Blodig a Marek Poloncarz bohatě dokumentovaný katalog, dobře informující o místě terezínské věznice pražského gestapa v teroristickém režimu nastoleném německými okupačními úřady i o životě, utrpení a smrti jejich vězňů.

V letech 1940-1945 bylo v terezínské Malé pevnosti vězněno na 27 000 mužů a 5 000 žen. Nejčastější příčinou věznění byly projevy odporu vůči okupační moci - organizované (50 %) nebo individuální (12 %). Další skupiny tvořily osoby podporující pronásledované občany (7 %) a ti, kteří porušovali protizidovské předpisy a nařízení (6 %). Nemalý počet byl uvězněn za pracovní přestupky a hospodářské delikty.

Malou pevností, kde byly zvláštní židovské cely, prošlo více než 1 500 židovských vězňů, zatčených většinou za odbojovou činnost a za nerespektování perzekučních protizidovských opatření, také židovští uprchlíci z evakuačních transportů.

Autoři konstatují, že ani jedno z úmrtí na Malé pevnosti - jejich počet odhadují na 2 600 - nelze považovat za přirozené. Příčinou byly nesnesitelné životní podmínky, krutost dozorců a popravy.

Za zaznamenání stojí i vynikající výtvarné řešení a provedení této vzorné publikace, vyznačující se věcnou střízlivostí, názorností a přesvědčivostí. Její výtvarné zpracování bylo dílem Václava Rytiny a pro Památník Terezín ji vydalo nakladatelství V ráji.

Pozoruhodný příběh Alfreda Philippsona

Profesor Alfred Philippson patřil k nejvýznamnějším geografům své doby. Narodil se v roce 1864, zemřel v roce 1954. V červnu 1941 byl z Bonnu nejprve odvezen do Kolína nad Rýnem a odtud nejbližším transportem do Terezína. Že odjel "jen" do Terezína a že odtud nebyl dále deportován, za to vděčil svému příteli Sven Hedinovi, slavnému švédskému cestovateli, jinak vyznačujícímu se svými sympatiemi k nacistickému Německu a k Hitlerovi osobně.

Hedin už na počátku roku 1940 intervenoval za Philippsona, aby nebyl deportován a aby mohl dožít v Bonnu. Když byl přesto deportován do "starobního ghetta" v Terezíně, intervenoval

znova a Philippson byl na základě této intervence povznesen do stavu "prominentů A". Ještě později mu byly z Bonnu zaslány jím vyžádané (jeho vlastní, ale zabavené) vědecké knihy.

Philippson využil svých tří terezínských let k tomu, aby napsal své vzpomínky. Jejich rukopis o tisíci stranách (!) nese název "Jak jsem se stal zeměpisce". Má podivný podtitul: "Úvod k dílu Řecká krajina". Než terezínská komandatura vyhověla Hedinově intervenci, musel se totiž Philippson zavázat, že bude v Terezíně pokračovat ve své práci na své knize o vlastivědě Řecka. Toto dílo však bylo už dokončeno před Philippsonovou deportací. Autor vzpomínek si tedy vypomohl vymyšleným podtitulkem.

Bonnské nakladatelství Bouvier vydalo letos Philippsonův rukopis pod původním názvem "Wie ich zum Geographen wurde". O vydání se zasloužili profesor Hans Böhm a Astrid Mehmel. Editoři zařadili do knihy také Philippsonův projev přednesený v Terezíně u příležitosti jeho osmdesátých narozenin a jeho memorandum o poválečném postavení židů v Německu.

Philippsonův rukopis není deník a jen na jediném místě reaguje na pervertovanou skutečnost terezínského táborového světa. Philippson vylíčil osud toulavých psů v Konstantinopoli, kteří byli v zájmu "očisty" města odvezeni na pustý ostrov a tam vydání hladové smrti a vzájemnému sežrán. Tak byl dodržen předpis koránu, že žádné zvíře nesmí být zabito, leda v sebeobraně nebo k potravě. Tento zákaz, zamýšlený na ochranu zvířat, v tomto i v jiných případech vedl k největším krutostem, napsal terezínský vězeň Alfred Philippson a dodal: "A teď se to dělá také s lidmi."

Můj život nepatří mně

Tak nadepsal své čtení o Přemyslu Pittrovi bývalý terezínský vězeň Pavel Kohn, který se s tímto ušlechtilým českým humanistou, křesťanským kazatelem a vychovatelem dětí setkal bezprostředně po svém osvobození v roce 1945 jako mnoho terezínských a jiných dětí potřebných pomoci. Útlá a láskyplná knížka Kohnova je obdivným životopisem, vydaným ke 100. výročí narození Přemysla Pittra, v pražském nakladatelství Kalich pro Nadaci Přemysla a Olgy Fierzové. Jeho osobnosti a záslužné činnosti ve prospěch židovských dětí je věnován také příspěvek

Tomáše Pasáka v právě vyšlých Terezínských studiích a dokumentech 1996. Jde o Pasákův projev přednesený na loňské konferenci historiků v Terezíně, několik dnů před jeho smrtí.

Pevnost mého mládí

Australské nakladatelství Teladox Publishing vydalo knihu Jany Renée Friesové *Fortress of my Youth* (Pevnost mého mládí), upřímné vyprávění o autorčině předterezínském i terezínském dívčím dospívání a o jejím vidění toho, co se v její rodině i kolem ní odehrávalo. Právě tato perspektiva umožňuje poznávat hrůznost holocaustu v jeho "všední" realitě. Tato velmi potřebná česká kniha našla svého prvního nakladatele v Austrálii. Její české vydání připravuje nyní nakladatelství Trizonia.

Vyprávěj, mámo

Eva Erbenová napsala pro své děti vyprávění o tom, co zažila předtím, než byla jako jedenáctiletá holčička deportována do Terezína, a co zažila potom. Vznikla z toho malá knížka, která vyšla v roce 1988 hebrejsky, pak anglicky, v roce 1994 ji nakladatelství Sefer zpřístupnilo českému čtenáři pod titulem "Vyprávěj, mámo, jak to bylo". Letos ji v Německu vydalo nakladatelství Beltz. Knížka "Na mne se zapomnělo - Vzpomínky jednoho židovského děvčete" má u německých čtenářů pozoruhodný úspěch.

M. K.

Čeští židé v lodžském ghettu

Osudům českých židů, kteří byli mezi 16. říjnem a 3. listopadem 1941 deportováni z Prahy do Lodže, nebyla dosud věnována žádná samostatná historická práce. Existuje jen jejich románová interpretace v knize F. Kafky *Krutá léta*.

Začátek vědeckého výzkumu jejich historie začal v souvislosti s přípravou Terezínských pamětní knihy, kde jsou uveřejněna jména všech 5002 deportovaných do Lodže a základní údaje o jejich osudech. Nyní pod vedením Richarda Seemanna se připravuje kniha, která by na základě historických pramenů a vzpomínek přeživších dosavadní mezeru v české literatuře odstranila. V současné době, za spolupráce Židovského muzea, je soustředěno na 200 stran vzpomínek. Bylo by dobré získat další dokumenty či památky. Předpokládá se, že kniha vyjde v příštím roce v nakladatelství Sefer. Příprava i vydání knihy je financována z prostředků Nadace Terezínská iniciativa.

Výstavu dětských kreseb z Terezína uspořádali na Novém Zélandu, jak nás informovala Věra Egermayerová, která nám předala i katalog výstavy vydaný s dětskými kresbami a verši spolu s informacemi o historii terezínského koncentračního tábora.

V Terezínských listech 1996 je uveřejněn m.j. článek Vojtěcha Blodiga o "městě poznamananém tragédií", o poválečném Terezíně let 1945-1946, článek Ludmily Chládkové o Karlu Poláčkovi a zamyšlení Jiřího Diamanta "Svět po holocaustu".

V dvojčísle Judaica Bohemiae, které vydalo Židovské muzeum v Praze, uveřejňují Anna Hyndráková a Anna Lorencová třetí část seznamu jimi pořízených záznamů vzpomínek především bývalých terezínských vězňů. Studie Miroslava Kárného se zabývá předhistorií nařízení protektorátní vlády o "právním postavení Židů ve veřejném životě" a jeho úloze v genocidě českých židů.

Rakouské zákonodárství umožňuje nahradit vojenskou prezenční službu čtrnáctiměsíční civilní službou. Vysokoskolský student Dominik Walch ji vykonává u Nadace Terezínská iniciativa. Pracuje na přípravě vydání třetího dílu Terezínské pamětní knihy: Němečtí židé v Terezíně.

Spolková ústředna pro politické vzdělání v Bonnu zakoupila pro své potřeby 100 výtisků naší publikace Theresienstädter Studien und Dokumente 1994 a 1995.

Po úmrtí Lydie Holznerové převzala funkci tajemnice Terezínské iniciativy Zuzana Weissová, rozená Neumannová.

Dětské kresby z Terezína, obrazy a grafika akad. malířky Helgy Weissové-Hoškové byly v minulém roce vystaveny v několika městech SRN, mimo jiné v Drážďanech k výročí Křišťálové noci.

Několik obrazů a kreseb bylo součástí výstavy, uspořádané v galerii ArK v Dublinu a v dalších městech Irska.

Soubor dětských kreseb (xerokopíí) byl zařazen do trvalé expozice nově postaveného Muzea Holocaustu v Hirošimě.

Soubor dětských kreseb a současných grafických listů byl vystaven v Hamburku

u příležitosti koncertu, konaného 31. srpna t.r. Nadací Hanse Krásy. Na koncertě zazněla hudba terezínských skladatelů H. Krásy a K. Reinera a básně terezínských dětí, zhudebněné Berno Wilczekem, které zpívala Helena Schneiderman z USA.

Všechno nejlepší přejeme dodatečně naší nejstarší žijící terezínské vězeňkyni. Je to Erna Rothová - 13. srpna 1996 oslavila své 101. narozeniny v Izraeli. Do Terezína byla deportována 30. září 1942 z Ostravy, do Osvětimi přijela v prosinci 1943, osvobozena byla v Bergen-Belsenu.

Republikový výbor Sdružení osvobozených politických vězňů na svém zasedání v únoru letošního roku zvolil předsedou sdružení Oldřicha Stránského, bývalého vězně terezínského ghetta, Osvětimi a dalších táborů. Čestným předsedou zvolil Jakuba Čermína.

Cesty do nebe je název televizního filmu o životě spisovatele a dokumentaristy Ota Krause v koncentračním táboře Osvětim-Birkenau, který Česká televize uvedla na obou svých programech. Snímek je dílem producenta, režiséra a scénaristy Martina Vadase. M. Vadas se narodil roku 1953, patří ke střední generaci, vyučuje na FAMU. Film je zajímavý i tím, že Kraus vypráví svůj příběh svým synům Ivanovi, Janovi a Michalovi.

Producent, režisér, scénarista Martin Skyba připravil pro Českou televizi film "Nevyúčtován zůstal sám život", který vypráví o životě, práci a smrti nadějněho divadelníka Gustava Schorsche, přední osobnosti terezínského divadelního života. Druhý jeho film přibližuje pod názvem "Lípa jako předehra" život v tomto pracovním táboře, který byl zřízen Ústřednou pro židovské vystěhovalce. Všichni, kteří tam byli nasazeni, byli dříve nebo později deportováni do Terezína a odtud dál do koncentračních táborů na východě. Martin Skyba se dostal k Lipě při pátrání po osudu Gustava Schorsche, který tu prožil skoro rok svého mláděho života. Film o Schorschovi uvedla Česká televize 9. října, film o Lipě již zakoupila, termín uvedení ještě není stanoven.

Naším zahraničním čtenářům

Náklady na rozesílání našeho zpravodaje Terezínská iniciativa do zahraničí neustále rostou. Předsednictvo Terezínské iniciativy děkuje všem našim čtenářům, kteří svými finančními příspěvky pomohli zabezpečit vydávání našeho zpravodaje a vyzývá zahraniční členy Terezínské iniciativy, kteří mají zájem na tomto zpravodaji, aby přispěli na úhradu poštovního, pokud tak ještě neučinili.

Číslo našich účtů:

DM 03427812 345550 11

USD 03483312 345550 11

Komerční banka a. s. Praha 1, 110 00
Staroměstské náměstí

Camill Hoffmann byl český žid, německý básník a československý diplomat působící na berlínském vyslanectví v letech 1920-1938, posléze terezínský vězeň, deportovaný 28. října 1944 do Osvětimi a tam zavražděn v plynové komoře. Dieter Sudhoff připravil k vydání Hoffmannův deník, který si vedl v letech 1932-1939, doplněný o jeho články a dopisy. Hoffmannovy básně jsou zařazeny do důkladné úvodní životopisné studie editora. Knihu Politisches Tagebuch 1932-1939 vydalo klagenfurtské nakladatelství Alekto v edici Mnemosyne.

OSUDY

vysídleného terezínského obyvatelstva

Mezi projekty Nadace Terezínská iniciativa v příštím roce je zařazen i sociologický výzkum původního obyvatelstva města Terezín, vysídleného před zřízením ghetta. Prozkoumána bude struktura těchto obyvatel, jejich další životní dráhy, jejich informovanost o situaci v Terezíně, situace po návratu, vztah k městu, jejich názory na budoucnost města a na úlohu Památníku Terezín pro pochopení významu občanské tolerance. Základem projektu jsou hloubkové rozhovory nejméně se 100 osobami a jejich analýza. Projekt řídí prof. František Zich a dr. Quido Kastner, vědečtí pracovníci Sociologického ústavu Akademie věd.

DO TŘETICE K JEDNÉ AKCI

Je mi líto herečky paní Evy Kavanové, které se v posledním čísle zpravodaje Tereziánské iniciativy dostalo namísto poděkování neomaleného výpadu za její přednášku o divadle v Terezíně. Paní Kavanová na setkání 2. prosince m.r. přišla proslovit svou přednášku, přestože se právě vrátila z nemocnice a byla ještě indisponovaná. Dávno předtím to slíbila a chtěla svému slibu dostát. Snad proto se její přednáška nad původně stanovených 20 minut o něco protáhla. Protože děti z Dismanova souboru a jejich rodiče, kteří pro ně přišli, už nemohli déle čekat, vynechali jsme Ortenovy básně. Snad se tak mnoho nestalo - dá se to nahradit jindy. Začátek se skutečně o patnáct minut zpozdlil, protože se obecenstvo jen pomalu scházelo a my jsme čekali na uklidnění v sále. A že nebyli účastníci přivítáni? To snad autorka dopisu přišla pozdě a zmeškala můj uvítací projev, kterým jsem objasnila význam kultury pro nás, tereziánské vězně.

Eva Štichová

SPOLUPRÁCE s Germania Judaica

Germania Judaica se jmenuje knihovna v Kolíně nad Rýnem, která soustřeďuje literaturu o historii německého židovstva. Nadace Tereziánská iniciativa zadala u této renomované instituce vypracování rešerše, která má zmapovat veškerou německou literaturu - včetně regionální -, zabývající se deportacemi do Terezína a osudy židovských vězňů Terezína. Rešerše má pomoci při přípravě třetího dílu Tereziánské pamětní knihy: Němečtí židé v Terezíně.

Theresienstädter Studien und Dokumente potřetí

V těchto dnech vychází již třetí ročenka Nadace Tereziánská iniciativa v německé verzi: Theresienstädter Studien und Dokumente 1996.

Úvodní článek prof. Wolfganga Benze si klade otázku, zda Terezín je zapomenutým místem německých dějin. Transporty berlínských židů do Terezína se zabývá Rita Mayhöferová, cestami maďarských židů do Terezína Leonora Lappinová a předhistorii slovenských transportů do Terezína Katarína Hradská.

Miroslav Kárný zkoumá vztah příslušníků zvláštního četnického oddílu nasazeného v Terezíně k židovským vězňům ve světě vzpomínek i archivní dokumentace. Ruth Bondyová referuje o humoristickém časopise Šalom na pátek, z něhož publikuje četné ukázky. Mona Körte analyzuje obraz Terezína v poválečné literatuře, Herbert Exenberger charakterizuje vývoj osobnosti Waltera Lindenbauma, Hanuš Schimmerling se zabývá dílem Gerty Spiesové o jejich třech tereziánských letech. Příspěvek Trudy Simonsohnové je osobní výpovědí o Paulu Eppsteinovi, o Leo Baeckovi píše prof. E. L. Ehrlich. Alexander Avraham, vedoucí Haly jmen v Yad Vashem, podrobně vylíčil metodiku a výsledky počítačového zpracování shromážděných údajů o dvou milionech obětí holocaustu.

Některé příspěvky jsou současně publikovány v české edici Tereziánských studií a dokumentů, o níž uveřejňujeme samostatnou zprávu. Zejména jde o materiály k historii zprávy Maurice Rossela o jeho návštěvě v Terezíně 23. června 1944 a o úplný, poprvé zveřejněný text této zprávy, dále o studii Jaroslavy Milotové o protektorátním tisku a "židovské otázce" a Petra Witteho o osudu transportu Ax, který byl z Terezína vypraven na Lublinsko.

VĚDECKÁ KONFERENCE

O tereziánské rezistenci

Podzimní mezinárodní vědecké konference organizuje společně Památník Terezín a Tereziánská iniciativa od roku 1991. Letošní se koná ve dnech 19.-21. listopadu a bude věnována 55. výročí vzniku tereziánského ghetta. Jednání konference je rozděleno do tří tematických bloků.

První je zaměřen na vlastní historii vzniku tereziánského ghetta a jeho místo v procesu genocidy českých židů. Těžištěm konference by se měl stát druhý tematický blok, zaměřený na otázky tereziánského odboje, jeho charakteru, jeho možností a hranic, vztahu organizované a spontánní rezistence, také obecnější židovské reakce na nacistické "konečné řešení" i účasti židů v odbojovém hnutí na protektorátním území. Třetí tematický blok bude věnován kulturním aktivitám v tereziánském ghettu, a to v jejich specifickém poslání v zápase o záchranu životů tereziánských vězňů, jako fenomén duchovního odboje.

Důležité je, že vedle historiků na konferenci bude přítomna také řada aktivních účastníků tereziánského odboje.

KNIHOVNA

Nadace Tereziánská iniciativa

Nadace Tereziánská iniciativa buduje specializovanou knihovnu věnovanou historii Terezína, tzv. "konečnému řešení židovské otázky", holocaustu a nacistickým koncentračním táborem. Knihovna slouží historikům, pedagogům, studentům, pracovníkům muzeí a jiných kulturních zařízení, knihovníkům a všem, kteří se naší tematikou zabývají.

Knihovna je umístěna v Praze I, Dlouhá třída 37. Knihovnicí je Eva Dušková. Zatím je knihovna přístupná vždy v pondělí, úterý, čtvrtek a pátek od 9 do 11 hodin. V knihovně bude xerox, kde bude možno pořídit xerokopie, hlavně z těch knih, které lze studovat jen prezenčně.

Knížní fond je doplňován především o nejnovější vycházející literaturu, ale knihovna má samozřejmě zájem i o získávání dříve vydaných domácích a zahraničních publikací, knih a časopisů, katalogů výstav, programů a jiných příležitostných tisků vztahujících se k jejímu poslání. Obracíme se zejména na členy Tereziánské iniciativy, aby svými dary pomohli tuto knihovnu vybudovat. Pražské telefonní číslo knihovny je 231 15 74.

Už je nás jako šafránu,

nás, kteří jsme přežili holocaust.
Někteří z nás jsou osamělí
a rádi by si pohovořili s těmi,
kdo mají podobný osud.

Kdo cítí tuto potřebu,
nechť přijde mezi nás
ve čtvrtek 21. listopadu 1996
ve 14.00 hod.
do zasedací síně ve 2. patře
Židovské radnice, Maislova 18,
Praha 1.

NAŠE SLOVO SOUČASNÍKŮM

Již třetím rokem vychází ročenka Nadace Tereziánská iniciativa, Tereziánské studie a dokumenty. Po tyto tři roky vycházely v jazyce německém, s určením zejména pro historiky a současnou německou veřejnost. V letošním roce vyšla tato ročenka konečně i česky, neboť i u nás doma by se měla prohloubit informovanost o minulosti naší země, do které neoddělitelně patří i osudy naše i našich blízkých. Zejména teď je to důležité, když dochází k pokusům o sblížení naší mládeže s mládeží německou a když musíme zjistit, jak málo toho vědí o minulosti naší mladí. Chceme, aby budovali svůj život s vědomím a znalostí toho, co jejich životu skutečně předcházelo. Pro toto poznání tento díl naší ročenky může hodně dát.

Úvod informuje naše spoluobčany o založení Tereziánské iniciativy, o jejích úkolech a cílech. Výběr článků pak byl takový, aby ukázal promyšlenost nacistického plánování smrti.

Obsah knihy:

Miroslav Kárný	Tereziánské podzemní transporty 1944
Jakov Tsur	Osud transportu AAY
Peter Witte	Poslední zprávy deportovaných transportem Ax
Kurt Ticho	Svědectví ze Sobiboru
Bronka Klibanski	Děti z ghetta Bialystok v Terezíně
Katarína Hradská	Předhistorie slovenských transportů do Terezína
Livia Rothkirchenová	Představitelé tereziánské samosprávy Názorové diference
Rudolf Freiburger	K historii výrobní činnosti v Terezíně
Jaroslava Milotová	Protektorátní tisk a "židovská otázka"
Toman Brod	Úvaha o genocidě českých židů za nacistické okupace
Ruth Bondyová	Ghetto Terezín a Izrael

Tereziánské studie a dokumenty 1996 vydala Nadace Tereziánská iniciativa v nakladatelství Academia. Prodejní cena je 150,- Kč, členové Tereziánské iniciativy si ji mohou objednat nebo přímo zakoupit se slevou v sekretariátu Nadace Tereziánská iniciativa v Praze 1, Dlouhá třída 37, PSČ 110 00.

SPRAVEDLIVÍ MEZI NÁRODY

Českému historikovi dr. Miloši Hájkovi udělila izraelská vláda čestný titul Spravedlivý mezi národy. Dne 30. dubna izraelský velvyslanec Raphael Gvir předal dokumenty tohoto vysokého ocenění dr. Hájkovi, který ve své děkovné řeči m.j. uvedl:

Můj podíl na záchraně několika židovských životů spočíval v tom, že jsem obstaral a svým přátelům z Hašomer Hacair předal několik falešných dokumentů: 4 občanské legitimace, 7-12 křestních listů, 2 domovské listy. Řekl jsem "obstaral". Kdo jen trochu zná poměry v protektorátu roku 1942, ten ví, že to nebylo v silách jednoho člověka. Zejména ne jedenaadvacetiletého učitele, který neměl kontakty ani s policií, ani s dotyčnými úřady, ani s farami. Obstarat všechny tyto dokumenty bylo možné jen úsilím více jednotlivců. A já jsem patřil do

Gerhart M. Riegner	Vztah Červeného kříže k Terezínu v závěrečné fázi války
Zpráva Maurice Rossela	o prohlídce Terezína 23.června
Vojtěch Blodig	Poznámky ke zprávě Maurice Rossela
Tomáš Radil	Reflexe zkušeností z Osvětimi
Tomáš Pasák	Přemysl Pitter
Winfried R. Garscha	Eichmannovi muži
Eva Šormová	Monografie o Kurtu Gerronovi
Zlatuše Kukánová	Prohlášení za mrtva - úřední potvrzení i pramen ke studiu dějin
Lenka Matušíková	Tereziánský deník Alisah Shekové 20. duben 1945 v Terezíně a dny následující. (Z tereziánského deníku Ericha Kesslera.)

Každý z těchto článků přináší něco nového, odkrývá, o čem se dosud nevědělo: Osudy transportů Ax a AAY, proč přijely do Terezína bialystocké děti a proč pak byly v Osvětimi zabity, co způsobila nadšená zpráva Maurice Rossela, ořesné svědectví Kurta Ticha, ale také, co musela zažít "árijská" žena Ericha Kesslera...

Tato kniha samozřejmě nelíčí dějiny Terezína ve své úplnosti, ale autentické dokumenty i vědecké poznatky povedou čtenáře k pravdivému poznání toho, čím Terezín byl. Snad právě tento výběr článků od úplně různorodých lidí přinese své ovoce, přiměje lidi k přemýšlení, k tomu, že dějiny nezačly teprve v roce 1945...

A snad dopomůže také k tomu, aby se už neopakovala taková příhoda: Jeden z pozůstalých, bývalé tereziánské dítě, uplatnil nárok na finanční pomoc, kterou poskytuje obětem nacismu naše vláda. Tvrdě bylo od něj žádáno, aby předložil úmrtní list svého otce. A úředník - mladý člověk - ho důležitě poučoval, že Němci přece byli tak pořádní a důkladní, že nezůstala jediná mrtvola bez úmrtního listu. Tomu pánovi bych ráda poslala první české vydání Tereziánských dokumentů a studií, aby poznal, v čem to byli němečtí nacisté tak pořádní a důkladní. mká

kolektivu lidí, ochotných udělat jakýkoliv protifašistický čin, který byl v dosahu jejich možností.

Tímto kolektivem byla ilegální skupina kolem časopisu Svět proti Hitlerovi. A bylo by ode mne ubohé, kdybych na tomto místě a v roce 1996 zamlčel, že to byla skupina komunistická.

Dějiny znají mnoho případů kolektivismů, které způsobily lidem hodně bolesti, ať to byly kolektivismy nacionalistické nebo náboženského charakteru, nebo byrokratický kolektivismus, který se nazýval komunistickým: Zlo nespočívalo v kolektivistickém charakteru těchto fenoménů, ale v jejich fundamentalismu. Existuje též demokratický, humanistický kolektivismus, tak jako existuje i extrémní individualismus, jemuž je demokratismus cizí. Nechci sebe ani své tehdejší spolubojovníky idealizovat. V letech druhé světové války, v letech běsnícího teroru, bylo pro člověka těžké nemít v sobě aspoň kousek nějakého fundamentalismu. Ale hlavní motiv našeho jednání byl odpor proti nacistické nelidskosti. Mladí lidé, kteří vstoupili do skupiny Svět proti Hitlerovi, věděli, že přicházejí do kolektivu, kde jeden byl ochoten nasadit pro druhého i svůj život. A toto vědomí bylo pro ně též závazkem.

pokračování na 10. straně

pokračování z 9. strany

Ještě dodávám, že naše úsilí o sehnání falešných dokumentů začalo v době, kdy trojčlenné vedení skupiny Svět proti Hitlerovi bylo zatčeno gestapem. Nikdo z nich nepřežil.

Skupině ohrožených židovských spoluobčanů, které jsem pomáhal, pomáhala nezávisle na mně Alena Hájková, která již titul Spravedlivého mezi národy po zásluze obdržela.

Jestliže tento titul dostávám dnes já, je to dáno i tím, že mě osud postavil na místo v jistém smyslu klíčové. Byl jsem ze skupiny Svět proti Hitlerovi jediný, který byl ve styku s lidmi z pražské skupiny Hašomer Hacair. Při ilegální činnosti se musela dodržovat konspirace, kontakty mezi lidmi byly stroze omezeny. A tak ze strany naší skupiny procházely máma rukama všechny dokumenty určené pro lidi ohrožené transporty. A je mou morální povinností jmenovat pět lidí, bez nichž bych svým židovským přátelům mohl dodat pouze zlomek zmíněných dokumentů.

Vlasta Baranová, jejíž otec byl zavražděn v Mauthausenu a jejíž matka putovala z káznice Waldheim do koncentráku Ravensbrück, obstarala občanskou legitimaci. V srpnu 1944 byla Vlasta zatčena a zemřela v Bergen-Belsenu ve věku 19 let.

Jaromír Kříž, krejčí, starosta libáňského Sokola, obstaral ve dnech heydrichiády naléhavě potřebný čistý blanket křestního listu s razítkem libáňské fary. Sám byl v roce 1944 za činnost

v sokolské odbojové organizaci zatčen a do osvobození vězněn v Terezíně. Zemřel v sedmdesáti letech. Miroslav Huňát, syn libáňského kostelníka, se v létě 1942 vrátil z Wittenbergu, kde byl totálně nasazen, na dovolenou domů a obstaral 5-10 čistých blanketů křestních listů s razítkem. Zemřel před dvěma roky.

Další dva z mých tehdejších spolubojovníků žijí.

Miloslav Pažout byl na jaře 1942, než musel v červnu odjet na nucenou práci do Lipska, mou pravou rukou v Libáni. On přesvědčil Jaromíra Kříže o naléhavé potřebě křestního listu, on získal dva čisté formuláře domovského listu s razítkem z Jičina a tyto dokumenty mně poslal do Prahy. V srpnu 1944 byl gestapem zatčen a až do osvobození vězněn na Pankráci a v Terezíně.

Převoz dokumentů z Jičina do Libáně obstaral Vojtěch Mencl, tehdy oktáván, který navíc opatřil jednu občanskou legitimaci. Na podzim 1944 si pro něj přišlo gestapo, jemu se však podařilo uprchnout. Do konce války pak žil v těžkých podmínkách ilegality. Když se na výsledky této naší činnosti díváme s odstupem půl století, vidíme několik zachráněných životů. Na jejich záchraně se podíleli lidé, kteří tehdy měli to relativní štěstí, že nespádali pod norimberské zákony. Dělalí to s nasazením vlastního života. A když se činy několika lidí setkaly, znamenalo to záchranu člověka určeného k záhubě.

Můj květovaný kůň

VZPOMÍNKA

Před mnoha léty jsem, coby malá holka, přinesla vítězně domů ze školy první samostatně ušité zvířátko z hadříků. Pyšně jsem je dala tatínkovi, byl totiž duben a tatínek měl mít co nevidět narozeniny. Protože na první pohled nebylo zcela patrné, o jaký druh zvířete se jedná, zeptal se tatínek opatrně: "Jak se jmenuje?" "No přece "Květovaný kůň", odpověděla jsem bezelstně.

Tatínek prudce vstal a rychle odešel, jenomže i přes ten překotný odchod jsem si stačila všimnout, že mu vytryskly slzy...

Tenkrát jsem se polekala, že je můj koníček asi ošklivý, ale maminka mě vzala do náruče a zašeptala: "Kdepak, tatínkovi se moc líbí, kdysi dávno měl takového," a odvrátila hlavu a po tváři se jí koulela slza.

Nic jsem nechápala, pořád jsem se zvědavě ptala a tak nezbylo tatínkovi nic jiného než mi začít vyprávět o válce, o bratrovi Honzovi, o jednom malém miminku, které se nesmělo narodit, o všech těch nesmyslně zabitých, o hadrovém koníčkovi z květované látky, který dal jméno pásmu básniček, her a rýmováček pro židovské děti, které válka obrala o všechno, včetně dětství. Zajeli jsme spolu do Terezína, hrdlo se mi svíralo při pohledu na ty krásné obrázky dětí, které se učily Abecedu květovaného koně, ale než si ji stačily osvojit, udusil je nacistický plyn...

Tatínek vyndal starý rukopis a spolu s Karlem Reinerem, který texty půvabně zhudebnil, mi dokonce doma u klavíru pár kousků zahráli. Slzám jsme se tehdy nevyhnuli nikdo. V roce 1975, rok před tatínkovou smrtí, vyšla kniha Květovaný kůň s ilustracemi terezínských dětí, několik písniček bylo veřejně předvedeno, ale celé pásmo, které během války sehrál můj tatínek spolu s Karlem Reinerem mnohokrát, inscenováno nebylo.

Uplynula spousta času, zase se blížil duben a s ním tatínkovy narozeniny, už dvacet let mu místo dárku pokládám jen kytičku na chladný náhrobní kámen, a najednou se stala neuvěřitelná věc. Tatínek dostal znova Květovaného koně. Prostě tak už to chodí, cesty náhod jsou nevyzpytatelné. Paní Zdena Fleglová nastudovala se členy Dismanova rozhlasového dětského souboru pásmo Květovaný kůň. Padesát čtyři let od prvního uvedení zazněly básničky a písničky znova, ale poprvé v dětském provedení. Paní Fleglová přišla s výborným nápadem, aby samy děti recitovaly a zpívaly dětem. A tak se konala premiéra 30. března 1996 v Divadle hudby v Praze, představení se povedlo a veliké díky patří všem dětem a především paní Fleglové, Boškové, Fürstové, Štencové a panu Macourkovi.

V druhé polovině představení zazářil v šedesáté repríze Brundibár (Hans Krása a Adolf Hoffmeister). Dismančata hrají tuto operu s velkými úspěchy již od roku 1991, ve všech rolích se jich vystřídal za ta léta několik desítek. Uspěly s ní jak doma, tak v cizině. A když už jsme u těch podivných náhod, vězte, že Brundibár se hrál v Terezíně celkem pětapadesátkrát

dokončení na 11. straně

pokračování z 10. strany

a Dismančata' ho také hrála pětapadesátkrát v dekoraci, která se co nejvíce blížila té původní. Pak jim šťastná náhoda přivedla výtvarnici paní Květu Pacovskou, která vytvořila novou, veselou barevnou dekoraci a kostýmy. Magické číslo padesát pět se překlenulo a padesátá šestá repríza byla vlastně premiérou nového výtvarného pojetí. U dobrých náhod ještě zůstaňme, ukázalo se totiž, že dekorace se dokonale hodí i pro inscenaci Květovaného koně, takže pravděpodobně se budou obě hry hrát společně, na zmíněné premiéře jim to ladilo náramně.

Vrátím se ještě k premiérovému představení, zasedla jsem do první řady společně s maminkou a paní Reinerovou, v očích

napjaté očekávání. Na jeviště přišla malá holčička a řekla: "Památce bratra Honzy a novým, živým Honzům na uvítanou."

A oči nás tři byly rázem plné slz. Jeden z těch živých Honzů, můj syn, mi seděl na klíně. Když představení skončilo, zvědavě se mě zeptal: "Ty pláčeš, že se ti to nelíbilo?" Vzala jsem ho do náruče: "Kdepak, bylo to moc hezké." A už jsem věděla, že mu budu muset začít vyprávět o té prapodivné době, kdy dětem nepatřilo ani jejich dětství. Květovaný kůň je v nás, spí zachumlaný do peřin dávné minulosti. Děkuji Dismanovu rozhlasovému dětskému souboru, že ho dokázal probudit k životu.

Žanda Frýdová

Byly jsme ve Freibergu

V říjnu 1944 nás bylo tisíc. (500 terezínských a 500 z Polska). Přivezli nás z Osvětimi jako pracovní komando příslušné do Flossenbürgu. Do dubna 1945 jsme pracovaly v továrně FRAYA, která byla z původní porcelánky převedena na vojenskou továrnu. Montovaly jsme křídla k letadlům.

Utrpení 1000 židovských žen dovezených z koncentračního tábora na otrockou práci připomíná pamětní deska, která byla loni instalována na budově "Landratu", susedícího se zmíněnou továrnou. O této pamětní desce jsme se dozvěděly zcela náhodou ze zprávy regionálního tisku, který jedné z nás poslal její známý. Zaujalo nás to a rozvinula se intenzivní korespondence. Podnět k realizaci desky dal Dr. Michael Düsing, který se minulostí města zabývá. Velmi citlivě a s opravdovým zaujetím zpracoval historii někdejšího židovského obyvatelstva. Při studiu místních archivů a dokumentů objevil i zmínku o pracovním nasazení židovských žen. Spolu s Ing. Löfflerem, hlavou krajského úřadu, se zasloužili o trvalou připomínku tehdejších událostí. Teprve od nás se dozvěděli o našem dalším osudu po 14. dubnu, kdy jsme byly spěšně

evakuovány z Freibergu do Mauthausenu, kde jsme byly konečně osvobozeny americkou armádou. Jsem jednou z nejmladších "Freiberčanek". Tehdy mi bylo patnáct.

Shodou okolností jsem právě v době navázání kontaktu chystala v Drážďanech (cca 35 km od Freibergu) výstavu svých dětských kreseb z Terezína, současných obrazů a grafiky s válečnou a židovskou tematikou. Při vernisáži, které se kromě mne zúčastnily i dvě bývalé spoluzěnkyně, došlo k prvnímu osobnímu setkání s Dr. Düsingem. (Dr. Düsing později přijel do Prahy a setkal se se všemi z freiberského komanda, které mohly přijít.) Městský úřad později požádal o uspořádání výstavy přímo ve Freibergu a pozval bývalé vězenkyně. Obojí se uskutečnilo v letošním srpnu.

Ve stejný den, kdy byla vernisáž mé výstavy, byla otevřena i expozice, uspořádaná z materiálů, které Dr. Düsing shromáždil. Jsou tam dokumenty o několika židovských rodinách, které žily po generace ve Freibergu, ale nacistický teror z města vypudil. Mnozí zahynuli, jednotlivci emigrovali, někteří skončili sebevraždou. Je to pro dnešní občany

Freibergu objevná dokumentace. Část výstavy obsahuje také materiály o nás a od nás.

Byly jsme ve Freibergu. Tentokrát nás nebylo tisíc, ale pouhých sedm, které se ještě cítí "Transportfähig". Byly jsme čestnými hosty města, vítal nás starosta a další oficiální představitelé. Psali o nás v tisku, natáčeli nás do televize. Věnovali nám všestrannou pozornost a péči. Pro nás však bylo nejcennější, že nám umožnili vstup na naše někdejší pracoviště. Nyní je to opuštěná a chátrající budova. Zavedli nás na místo, kde kdysi stál náš lágr. Místo dřevěných baráků je tam zahrádkářská kolonie. Teprve teď, po padesáti letech, jsme se mohly orientovat v poloze a cestě z lágru, který byl kdesi za městem a odkud nás do fabriky v těch zimních měsících hnali většinou za tmy. Domy, kolem kterých jsme denně chodily v kolonách do práce, dosud stojí.

Těžko lze popsat naše pocity. Stály jsme opět v místech, která nezasvěceným nic neříkají. V nás však vyvolala přívalem zdánlivě zapadlých vzpomínek. Vzpomínaly jsme na všechno, co jsme společně prožily, a na všechny, které tu tenkrát byly s námi.

Helga Hošková

In memoriam na svého otce, pana Miroslava Zeimera, který byl deportován do Terezína v prosinci 1941, věnuji Terezínské iniciativě 2000 DM.

Miroslav Zeimer zemřel 7. listopadu 1992 ve Frankfurtu nad Mohanem.

Zuzana Bisická

Za štědrý dar Terezínská iniciativa děkuje paní Bisické i touto cestou.

O spolupráci s německými iniciativami a nadacemi

Na začátku to byly snad jenom rozhovory a nezávazné myšlenky. Někteří členové předsednictva našeho sdružení se sešli se známými a přáteli ze zahraničí a mluvili s nimi o možnostech podpory cílů Tereziňské iniciativy. Šlo především o oblast kulturní, o propagaci děl vězných skladatelů a hudebníků z ghetta. Na podnět Gaby Flatow a Jutty Witthoefové, za podpory W. Erdmannsdörfera, vznikla pak Iniciativa Hanse Krásky se sídly v Hamburku a v Terezíně. Pozornost tohoto spolku, který se později rozdělil na dvě části - spolek v Německu a Nadaci Iniciativy Hanse Krásky v Terezíně - je věnována významným koncertním dílům, jež vznikla v tereziňském táboře a byla tam předváděna. Zpočátku šlo o autory známější jako Gideona Kleina, Pavla Haase, Hanse Krásku a Viktora Ullmanna, postupně však došlo i k prezentaci děl dosud méně známých skladatelů jako Davida Glükfelda, Huga Löwenthala, Zikmunda Schula, Carlo Taubeho či Viléma Zrzavého. Iniciativa Hanse Krásky také přispěla k tomu, že dětská opera Brundibár se stala tak často prováděným a různě interpretovaným dílem.

V nedaleké době nebude ovšem Iniciativa Hanse Krásky jediným spolkem, který si vytknul za cíl podporovat snažení bývalých tereziňských vězňů. Především z řad členů organizace Sühnezeichen-Friedensdienste v zemích Dolní Sasko a Braniborsko vychází myšlenka pomáhat Tereziňské iniciativě, Památníku i městu Terezín. Podle návrhu stanov zakládajících se spolků půjde o materiální a ideovou podporu pracovních záměrů a projektů, pedagogických konceptů (jejich vypracování, prozkoušení, provedení a vyhodnocování). Spolek přátel a podporovatelů Tereziňské iniciativy a Terezína bude pomáhat při organizaci a realizaci seminářů, kursů a výuky s historickým a pedagogickým zaměřením pro žáky,

skupiny mládeže, učitele a sociálně pedagogické pracovníky, bude podporovat rozvoj pedagogické práce v Památníku Terezín, zejména v rámci mezinárodního střediska setkávání mládeže.

Spolky v Beienrode a Postupimi se chtějí mj. zaměřovat na podporu vědeckého bádání dějin ghetta Terezín a Malé pevnosti, přispívat hmotně i ideově při konání workcampů a jiných forem dobrovolné práce v Památníku a v městě Terezín, kooperovat s jinými organizacemi a sdruženími, jež sledují obdobné cíle.

Významný je odstavec stanov, v němž se hovoří o podpoře sociální péče o přeživší z Terezína a jejich potomky.

Spolupráce s uvedenými spolky má pro naše sdružení ovšem nejen materiální význam. Je třeba, abychom přijali i nadále nabídku spolupráce s lidmi dobré vůle, zúčastnili se tak demokratického výchovného úsilí. Není to vždy jednoduché a snadné, avšak máme již řadu cenných zkušeností. Anita Franková, Helga Hošková, Jan Jecha, Eva Štichová, Míša Vidláková, Honza Schimmerling a jiní, kteří již byli pozváni např. spolky křesťansko-židovské spolupráce v Sasku a jinde, spolkem Hatika v Drážďanech, na konvent v Beienrode, na seminář v Hitzackeru a do dalších míst, kde měli možnost hovořit o svých osudových prožitcích, diskutovat s mládeží i dospělými, a zasít tak símě dorozumění, ukazují, že je to ta správná cesta. Je v souladu se zaměřením a úkoly naší Tereziňské iniciativy. -Schi-

Nový objekt Památníku Terezín

Před několika lety inicioval Památník Terezín jednání, jehož výsledkem bylo převedení kasáren Jana Jiskry z Brandýsa v Terezíně do působnosti ministerstva kultury ČR. Po jejich opuštění armádou byly zahájeny stavební úpravy objektu, který má být z větší části využíván Národním muzeem jako depozitární budova, menší část pak pro potřeby Památníku Terezín. Vytvářejí se tak zcela

nové podmínky pro výstavní, vzdělávací i odbornou činnost, takže lze bez nadsázky hovořit o přelomu ve vývoji Památníku.

Objekt, známý v letech okupace jako Magdeburská kasárna, byl v tereziňském ghettu sídlem židovské správy, bydleli zde všichni tři židovští starší a uskutečnila se v něm řada kulturních událostí. Tato skutečnost stála u zrodu původní iniciativy Památníku a má být využívána při výše uvedených činnostech. Jako zcela nové a v naší zemi jedinečné zařízení zde vznikne Středisko setkávání, jehož prostory by měli využívat jak historici a pedagogové, tak zejména mladí lidé z domova a ze zahraničí. Ve druhém patře budovy bude pro ně zřízena ubytovna s kapacitou 50 lůžek. Pro potřeby Střediska bude k dispozici i stravovací kapacita přímo v objektu. Protože se přepokládá využívání Střediska zejména pro vzdělávací programy Památníku, vzniká v podkroví prostor, jenž svou variabilitou a technickým vybavením umožní pořádání přednášek a seminářů, ale i příležitostných kulturních představení. Mimo dobu tohoto využití bude přístupný návštěvníkům jako zvláštní expozice, protože jeho základní zařízení bude replikou původního divadla z doby ghetta.

Dalším expozicím bude vyhrazen celý prostor prvního patra budovy. Nalezneme zde repliku typické ubikace vězňů z doby ghetta a stálé expozice "Výtvarné umění v tereziňském ghettu" a "Hudba v tereziňském ghettu". V dalších prostorách se pak počítá s instalací krátkodobých výstav.

V přízemí budovy budou zřízeny moderní depozitáře pro uložení výtvarných sbírek z tereziňského ghetta a pracoviště sbírkového a vzdělávacího oddělení Památníku.

Stavební a kolaudační práce na novém objektu mají být dokončeny v závěru tohoto roku. Od ledna roku 1997 se počítá s postupným zahajováním provozu jednotlivých zařízení.

V.B.

TEREZIŇSKÁ INICIATIVA

Vydává Tereziňská iniciativa, 110 01 Praha 1, Maiselova 18.

Redakční rada ve složení: Miroslav Kárný, Jiří Kotouč, Jaroslav Kraus, Hanuš Orlický, Jiří Steiner, Michal Stránský.

Číslo 9 vyšlo v říjnu 1996. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha, čj. NP 1228/1993 dne 29.6.1993.